

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

**TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ VE ÇALIŞMA YAŞAMI: DEĞİŞEN
ROLLER ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA**

Tezsiz Yüksek Lisans Projesi

PINAR CEYLAN KAYA

Ankara, 2025

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
DÖNEM PROJESİ DEĞERLENDİRME FORMU

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürlüğü'ne,

Enstitünüz İnsan İlişkileri Anabilim Dalı 23943929 numaralı tezsiz yüksek lisans öğrencisi Pınar CEYLAN KAYA'nın 'Toplumsal Cinsiyet Rollerini Ve Çalışma Yaşamı: Değişen Roller Üzerine Nitel Bir Araştırma' (Master Project without Thesis, Department of Human Relations) adlı tezsiz yüksek lisans dönem projesi tarafımda değerlendirilmiş olup,

BAŞARILI

BAŞARISIZ

bulunmuştur.

Dönem Projesi danışmanı olarak, adı geçen öğrencinin notunun, dönem projesinin Enstitünüz Müdürlüğü'ne tesliminden önce Öğrenci İşleri Bilgi Sistemi'ne (OİBS) tarafımdan işlendiğini beyan ederim.

DÖNEM PROJESİ DANIŞMANI ONAYI

02/07/2025

Prof. Dr. Nilay ÇABUK KAYA

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne;

Prof. Dr. Nilay ÇABUK KAYA danışmanlığında hazırlanan “**Kadın erkek cinsiyet rolleri, çalışma hayatının gelişmesi ile birlikte cinsiyet rollerinin hızla değişmesinin sonuçları (Ankara,2025)**”adlı dönem projesindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğu , başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi , çalışma süresinde bilimsel çalışma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

02/07/2025

Pınar CEYLAN KAYA

TEŐEKKÖR

Bitirme Projemi hazırlarken, sürecin her anında değerli desteklerini üzerimden eksik etmeyen çok değerli Sn. Prof. Dr. Nilay ÇABUK KAYA'ya, her daim naif sesiyle bizlere yol gösteren Sn. Prof. Dr. Melike KAPLAN'a, uzaktan böyle güzel bir bölüme eriŐebilme Őansı yarattığı için tüm Ankara niversitesi yetkililerine teŐekkr etmeyi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	ii
TABLolar LİSTESİ.....	ii
BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı.....	1
1.2 Sınırlılıklar.....	2
1.3 Yöntem.....	2
İKİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE.....	3
2.1 Toplumsal Cinsiyet Rollerine.....	3
2.2 Toplumsal Cinsiyet Rollerinde Değişim.....	4
2.3 Kadınların İş Hayatına Katılımı ve Rol Değişimleri.....	6
2.4 Erkek Rollerinde Değişim ve "Yeni Erkeklik" Kavramı.....	7
2.5 Cinsiyet Eşitliği ve Mevcut Durum.....	9
2.6 Kadın Emeginin Görünmemesi Sorunu.....	10

2.7 Kadınların İçinde Yer Aldıkları Üretim Şekilleri.....	11
2.8 Doğurganlık Oranlarında Değişim.....	11
2.9 Ev İşleri ve Bakım Sorumluluklarının Yeniden Dağılımı.....	12
2.10 Kadın Emeğinin Görünmemesi Sorunu.....	12
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR	15
3.1.1 Pınar (39, Özel Kalem Müdürü).....	16
3.1.2 Melih (39, Satış Uzmanı).....	18
3.1.3 Anna (30, Ev Hanımı).....	19
3.1.4 Şahan (60, Finansçı).....	19
3.1.5 Tamer (60, Muhasebeci).....	20
3.1.6 Bora (45, İş Geliştirme Müdürü).....	20
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER	22
4.1 Sonuç.....	22
4.2 Öneriler.....	22
KAYNAKÇA.....	24
ÖZET.....	26
ABSTRACT.....	27

BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ

Kadın ve erkek **cinsiyet rolleri**, içinde bulunduğumuz toplum tarafından şekillenen, değişen veya sönümlenen dinamik yapılardır. Bu değişimin zaman içinde nasıl ve nereye evrildiğini anlamak, detaylı bir sosyolojik analiz gerektirmektedir. Sosyolojiden ekonomik gerçeklere, kültürel olgulardan iş yaşamına kadar birçok faktörün etkilediği toplumsal cinsiyet rolleri, ilgi çekici ve önemli bir sosyal konu olarak karşımızda durmaktadır. Toplumsal cinsiyet konusu, toplumun gelişimi ile doğrudan ilişkili olması bakımından sosyolojinin temel çalışma alanlarından biridir.

Toplumsal cinsiyet rolleri, değişen zamanla birlikte dönüşüme uğrar. Ekonomik koşullar, toplumsal beklentiler, eğitim faaliyetleri ve teknolojinin gelişimi gibi birçok etken bu değişimi tetikler. **Toplumsal cinsiyet**; toplumun bireyden, biyolojik cinsiyetine göre beklediği sosyal rolleri, davranışları ve sorumlulukları içerir. Bu kavram, kadınların ve erkeklerin toplumdaki yerini biyolojik unsurlara göre değil, toplum içindeki sorumluluklarına göre tanımlar. Connel'in belirttiği gibi: "Toplumlardaki cinsiyet düzeni, emek, iktidar ve duygusal ilişkilerin birbirine girerek oluştuğunu ve bunların kadın ile erkeklik pratiklerini sınırlandırmak için kullanıldığını" ifade eder. Toplumsal cinsiyet rol kalıplarını belirleyen unsurlar da çeşitlidir. Kişinin içine doğduğu çevre, bu çevreyle gelen gelenekler, dini inançlar ve ailesinin sosyo-ekonomik durumu (ki bu etken çok önemlidir) bireyin gelişimini ve maddi imkanlarını doğrudan etkiler. Birey, çevresel etmenlerle yetişir ve gelecek kuşakları şekillendirmeye aday olur.

Bu çalışma, toplumsal cinsiyet rollerinin özellikle **çalışma hayatı** ile birlikte yaşadığı değişimleri nitel bir yöntem kullanarak incelemeyi amaçlamaktadır. Toplumda kadın ve erkek rollerinin değişmesi, günümüzde etkisini göstermeye başlamış bir durumdur ve gelecekte etkisinin daha da artması beklenmektedir. Bu değişim; aile yapısından iş hayatına, eğitimden siyasete kadar toplumun her alanında kendini gösterecektir.

1.1 Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, toplumsal cinsiyet rollerinde meydana gelen dönüşümün özellikle çalışma hayatının gelişimiyle nasıl bir ilişki içerisinde şekillendiğini ortaya koymak ; kadın ve erkek deneyimleri üzerinden bu değişimi nitel bir bakış açısıyla analiz etmektir.

1.2 Sınırlılıklar

Bu çalışma, literatür taramasına dayalı bir metodoloji ile hazırlanmıştır. Güncel yorumlar elde etmek amacıyla, iş yaşamından 30-50 yaş aralığındaki kişilerle yapılan görüşmelerden veri elde edilmiştir.

1.3 Yöntem

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay çalışması (case study) ve yarı yapılandırılmış görüşmeler tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, 30-50 yaş aralığında farklı mesleki geçmişlere sahip bireylerden oluşmuştur. Her bir vaka, çalışma yaşamı ve toplumsal cinsiyet rollerinin kesiştiği gündelik yaşam deneyimlerini yansıtmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Toplumsal Cinsiyet Roller

Toplum, bireylerin biyolojik cinsiyetlerine göre belirli davranış biçimlerini benimsemelerini ve bunlara uygun hareket etmelerini bekler. Bu beklenti, bireyleri belirlenmiş davranış kalıplarını benimsemeye zorlayan güçlü bir toplumsal yapı ile desteklenir (Vatandaş, 2020).

Toplumsal cinsiyet kavramını sosyolojik düzeyde ele alan araştırmacılar, bu kavramın yalnızca biyolojik temellere dayanmadığını, aksine toplumun bireylere yüklediği roller aracılığıyla şekillenen bir kimlik yapısı olduğunu ifade etmektedir. Kişilik gelişiminde toplumsal cinsiyet rolleri, öncelikle aile ortamında ebeveyn rolleri gözlemlenerek, daha sonra ise din, devlet, kültürel normlar gibi toplumsal kurumlar aracılığıyla bireye aktarılır. Bu bağlamda, bireyin cinsiyet algısı doğuştan gelen özelliklerden ziyade, toplumsal etkileşimlerin etkisiyle biçimlenmektedir. Ancak bazı açıklamalar bu süreci yalnızca sosyolojik unsurlarla sınırlamakta ve insanın biyolojik/fizyolojik yönlerini göz ardı etmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet rollerini, yalnızca toplum içinde şekillenen değil, bireyin doğasına uygun farklılıkları da içeren bir gelişim süreci olarak değerlendirmek daha kapsayıcıdır.

Kadınlar ile erkekler arasındaki davranışsal farklılıkların büyük kısmı, kadınlık ve erkekliğin toplumsal olarak öğrenilmesine dayanmaktadır. Giddens'in ifadesiyle, "Kadın ve erkek davranışları arasındaki farklar, kadınlık ve erkeklik kimliğinin toplumsal yollarla edinilmesiyle açıklanabilir" (Giddens, 1998, s. 98). Birey, doğduğu toplumun kültürel yapısı içerisinde kendi cinsel kimliğini bu normlara uygun biçimde geliştirir. Böylece cinsiyet, biyolojik olmaktan çok, toplumsal bir yapı haline gelir.

2.2 Toplumsal Cinsiyet Rollerinde Değişim

Toplumsal cinsiyet, yalnızca bir kez edinilen bir kavram değildir; aksine sürekli öğrenilen, yeniden üretilen ve değişen bir yapıdır. Gündelik yaşamda yapılan sayısız küçük eylem aracılığıyla, bireyler toplumsal cinsiyet normlarını tekrar tekrar inşa eder. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, yalnızca bireysel bir özellik değil, toplumsal etkileşimler yoluyla sürekli olarak yeniden tanımlanan bir kurumdur (Giddens, 2001, s. 104). Bu çerçevede cinsiyetin toplumsal yönünü analiz etmek, aynı zamanda onun toplumsal değişimle olan ilişkisini de gündeme getirir. Toplum, rollerin ve davranış kalıplarının net biçimde ayrıldığı bir düzeni koruma eğilimindedir; bu nedenle cinsiyet rollerindeki bulanıklık ya da ihmal, çoğu zaman tepki ile karşılaşılır. Bu durum, örneğin trans bireylerin toplumsal düzeyde yaşadıkları dışlanma ve baskılarla açıkça görülebilir; bu örnekler, toplumsal denetimin ne denli güçlü olduğunu gözler önüne serer.

Günümüzde genç kuşaklar, teknolojinin sunduğu imkânlar sayesinde geçmiş kuşaklara göre çok daha geniş bir karşılaştırma alanına sahiptir. İnternet ve sosyal medya aracılığıyla, farklı ülkelerdeki yaşam koşullarına erişim kolaylaşmış; bu da bireylerin kendi yaşamlarını sorgulamalarına ve başkalarına özenmelerine neden olmuştur. Daha önce erişilmesi zor olan yaşam tarzlarına ulaşmak artık çok daha kolaydır; bu durum, toplumsal değerlerin ve cinsiyet rollerinin sorgulanmasına da zemin hazırlamaktadır.

Ancak modern toplumda dahi, kadına ve erkeğe yüklenen rollerin geleneksel karakterini sürdüren birçok unsur vardır. Günlük yaşamın yapısı, dini kabuller, kültürel normlar ve yerleşim biçimlerinin muhafazakârlığı gibi etkenler, hâlâ kadınlara belirli roller atamakta ve onların yaşam alanlarını sınırlandırmaktadır. Bu geleneksel yapı, kadını daha çok ev içi rollerle; yani “anne” ve “eş” olarak tanımlamaktadır. Bu durum, kadınların sosyalleşme süreçlerini erkek egemen toplumsal yapıya uyum sağlayacak biçimde şekillendirmiştir.

Ancak modernleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan kapitalizm, insan hakları, demokrasi, feminist hareketler ve özgürlük söylemleri gibi gelişmeler, kadının kamusal alanda daha görünür hale gelmesini sağlamıştır. Aydemir'in de belirttiği gibi, kadın artık yalnızca aile içindeki konumuyla değil; iş yaşamı, sivil toplum ve kurumsal yapılar içindeki rolleriyle toplumsal kabul görmektedir (Aydemir, 2007).

Bugünün toplumsal yapısında, pek çok çift iş ve aile yaşamı arasında denge kurmakta güçlük çekmektedir. Toplum olarak, bakım hizmetlerinin –özellikle yalnız ebeveynler için– ne kadar ağır bir yük oluşturduğunu yeni yeni fark ediyoruz. Gelir kaybı, kariyer duraksamaları ve bireysel fedakârlıklar, bu yükün maddi ve manevi boyutunu gözler önüne sermektedir. Betty Friedan, 1963 yılında üniversite eğitimi almış ama evde kalan annelerin yaşadığı tatminsizliği dile getirirken, bu durumun henüz bir adı bile olmadığını belirtmişti. Günümüzde ise bu sorunlara “cam tavan”, “annelik tuzağı” ve “dışlanma” gibi kavramlarla açıklamalar getirilmektedir. Kadınların iş hayatındaki dezavantajlarını ortadan kaldırmak için hükümetlerin ve şirketlerin, yönetim politikalarında cinsiyet eşitliği kriterlerini benimsemesi ve “eşit işe eşit ücret” ilkesini hayata geçirmesi gerektiği sıklıkla vurgulanmaktadır.

Modern yaşam pratikleri, kadınlık ve erkeklik rollerinde geri dönüşü olmayan değişimler yaratmıştır. Kadının kamusal alanda artan görünürlüğü, bireysel kimliğini özgürce ifade edebilmesi ile ilişkilidir. Reklam, moda, tüketim ve popüler kültür gibi olgular, modern kültürün kadınlara bireysel kimlik inşa etme imkânı sunduğu yeni bir toplumsal yapıyı şekillendirmiştir. Bu süreç, yalnızca bireylerin rollerini değil, aynı zamanda aile yapısını da dönüştürmüştür; rollerin, sorumlulukların ve toplumsal beklentilerin yeniden tanımlanmasına neden olmuştur.

2.3 Kadınların İş Hayatına Katılımı ve Rol Değişimleri

1940'lara kadar kadınların çalışma hayatına katılımı ciddi yasal ve kurumsal kısıtlamalarla sınırlandırılmıştı. Evli kadınlara yönelik istihdam yasakları ve şirket politikaları, kadının kamusal alanda görünürlüğü azaltan başlıca engellerdi. Özellikle akademi dünyasında ve bazı kamu kurumlarında, ailevi bağlantılardan (nepotizm) doğan ön yargılar nedeniyle kadınların yükselme şansları sınırlıydı. İş ilanlarında cinsiyet, medeni hal ve hatta etnik köken gibi kriterler açıkça ayrımcılığa neden oluyordu. Kadınlar ve erkekler başlangıçta benzer eğitim düzeylerine ve fırsatlara sahip olsalar da, zamanla yaptıkları tercihler nedeniyle ücret farkları açılmaya başlıyordu. Bu farklar, özellikle kariyerlerinin ilerleyen evrelerinde daha da belirginleşiyordu.

1960'lar ve 1970'lerden itibaren kadınlar bu duruma karşı tepki geliştirmeye ve değişim talep etmeye başladılar. Üniversite mezunu kadınların sayısı artarken, bu kadınlar kariyerlerini yalnızca bir iş olarak değil, aynı zamanda kimliklerinin bir parçası olarak görmeye başladılar. Artık yalnızca iyi bir eş veya anne olmayı değil, aynı zamanda uzun vadeli, tatmin edici ve yüksek gelir getiren mesleklerde yer almayı da hedefliyorlardı. Kariyer ve aile arasında seçim yapmak zorunda kalmak istemeyen kadınlar, her iki alanda da başarılı olabilmek için zaman yönetimi ve iş bölümü gibi konularda ciddi stratejiler geliştirmek zorunda kaldılar. Yeni evli çiftlerde, çoğu zaman erkeğin kariyeri öncelik kazanıyor, aile onun eğitim ya da iş olanakları doğrultusunda şehir değiştiriyordu. Kadınlar ise bu süreçte daha esnek, düşük tempolu ya da düşük maaşlı işlere yönelerek kendi kariyerlerinden fedakârlık ediyordu. Claudia Goldin'e göre, eşlerin biri evdeki zaman alıcı işleri üstlenirken diğeri ofiste çalışmayı tercih ettiğinde, ikinci rolü üstlenen birey –bu ister kadın ister erkek olsun– daha az kazanç elde etmektedir (Goldin, 2023). Kadınlar sıklıkla bu ikinci role razı olarak, toplumsal cinsiyet normlarının dayattığı kalıplar doğrultusunda ailelerinin yararına kariyerlerinde yavaşlamayı tercih etmişlerdir. Bununla birlikte her nesil, kendisinden önce gelenin deneyimlerinden ders çıkararak, daha eşitlikçi hedeflere ulaşma çabasında olmuştur. Günümüzde kadınların önündeki en büyük sınavlardan biri, hem kariyerlerini başarıyla sürdürebilmek hem de adil bir aile yaşamı içinde varlık gösterebilmektir (Goldin, 2003).

1970’li yıllarda bu değişimi mümkün kılan en önemli unsurlardan biri teknolojik ilerlemeler ve doğum kontrol hapının yaygınlaşması olmuştur. Bu tıbbi gelişme, kadınlara ocuk sahibi olma kararlarını planlama özgürlüğü sağlayarak, yaşamlarını daha öngörülebilir ve bağımsız biçimde organize etmelerine olanak tanımıştır. Kadınların ev işleriyle sınırlı sorumluluklardan profesyonel meslek alanlarına geçişi, yalnızca maddi gelir elde etme değil, aynı zamanda kimlik kazanma sürecini de beraberinde getirmiştir.

Kadınlarda her kuşakta, kendilerinden öncekilerin deneyimlerini birer rehber olarak kullanmış; bilgi ve farkındalık düzeylerini artırarak bir sonraki kuşağa daha güçlü bir zemin bırakmıştır. Bu tarihsel süreç, kadınların kariyer ve aile arasında sert bir tercih yapmak zorunda kalmadıkları bir topluma doğru evrilmiştir. Aynı zamanda bu gelişmeler, ücret eşitliği ve ev içi adalet konularında hâlâ devam eden çok yönlü bir ilerlemenin temelini oluşturmuştur.

2.4 Erkek Rollerinde Değişim ve Yeni “Erkeklik Kavramı”

Toplumlar, temel işlevlerini sürdürebilmek için aile, ekonomi, din, siyaset, eğitim ve boş zaman faaliyetleri gibi kurumsal yapılara sahiptir. Bu alışma özelinde ele alınan **aile kurumu**, toplumsal yapının en temel birimlerinden biri olarak değerlendirilmiş; aileye bağlı bir alt sistem olan **evlilik kurumu** da bu çerçevede açıklanmaya çalışılmıştır.

Aile, yalnızca bireylerin biyolojik ve psikolojik gereksinimlerini karşılayan bir yapı değil; aynı zamanda toplumun devamlılığını sağlayan, kültürel değerleri ve normları yeni kuşaklara aktaran bir sosyal kurumdur (Aydemir, 2000). Sosyalleşme sürecinin ilk ve en etkili alanı olan aile, diğer toplumsal kurumların bireyler tarafından ilk kez deneyimlendiği yerdir. Bu nedenle bireylerin topluma uyumunda ve toplumsal normların içselleştirilmesinde aile yapısının rolü belirleyicidir.

Zaman içinde aile yapısı değişime uğramış olsa da, bu kurumun işlevselliği tamamen ortadan kalkmamıştır. Sosyolojik perspektiften bakıldığında, modernleşmenin etkisiyle ailenin bazı işlevleri farklı toplumsal kurumlara devredilmiş; ancak aile, toplumsal bütünleşmenin temel yapı taşlarından biri olmaya devam etmiştir.

Örneğin geçmişte yaygın olan **geniş aile yapısı**, kırsal yaşamın ve tarımsal üretimin belirleyici olduğu toplumsal düzenin bir sonucu olarak görülmekteydi. Modernleşme süreciyle birlikte, şehirleşme ve sanayileşmenin hız kazanması, çekirdek aile modelini daha yaygın ve pratik hâle getirmiştir.

Aile kurumunun alt sistemlerinden biri olarak kabul edilen **evlilik**, toplum tarafından meşrulaştırılmış bir ilişki biçimidir. Gökçe'ye (1990) göre evlilik, kadın ve erkek ya da bireyler arasında toplumsal normlara uygun biçimde kurulan bir sözleşme olup aile yapısını biçimlendiren temel ilişkileri kapsar. Sayın (1990) da evliliği, aile kurumunun işleyişini sağlayan alt sistemlerden biri olarak tanımlar. Evlilik, yalnızca karı-koca ilişkisiyle sınırlı kalmayıp, ebeveyn-çocuk ve kardeş ilişkileri gibi daha geniş bir sosyal ağın başlangıç noktasıdır. Antropolojik ve sosyolojik yaklaşımlarda evlilik, çocuk sahibi olma ve onları yetiştirme görevini kapsayan toplumsal bir sözleşme olarak ele alınırken, aile bu yapının daha geniş ve kalıcı bir formudur (Aydın, 2000).

Türkiye'de, geleneksel evlenme biçimleri genellikle “görücü usulü” olarak tanımlanmış; ancak toplumsal değişimle birlikte bireylerin evlilik kararlarını kendilerinin alma eğilimi artmıştır. Bu değişim, yalnızca evlilik anlayışını değil, aynı zamanda aile yapısını da dönüştürmektedir. Farklı toplumlarda, sosyo-kültürel yapıya bağlı olarak aile ve evlilik kurumları farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Örneğin bazı kültürlerde çekirdek aile tipi baskınken, bazı toplumlarda geniş ya da kök aile modelleri yaygındır.

Türkiye'nin yaklaşık iki yüzyıllık modernleşme süreci, toplumsal kurumların genel işleyişinde önemli dönüşümlere yol açmıştır. Kentleşme, sanayileşme, demokratikleşme, üniversiteleşme gibi süreçler, Türkiye'deki toplumsal yapıyı doğrudan etkilemiş; bu değişimlerin etkileri aile ve evlilik kurumlarında da gözlemlenmiştir. Özellikle üniversitede eğitim gören kadın öğrencilerin bu dönüşüme nasıl yaklaştıkları, toplumsal değişimin farklı boyutlarını anlamak açısından önemli bir veri sunmaktadır. Bu bağlamda, üniversiteli kadınların aile ve evlilik kurumlarına ilişkin tutum ve bakış açıları, sosyolojik olarak değerlendirilmesi gereken önemli bir konudur.

Ayrıca, Türk ailesinin tarihsel yapısında ataerkil özelliklerin baskın olduğu, ancak bu yapının zaman içinde dönüşüme uğradığı söylenebilir. Geniş aile yapısı ile küçük aile tipi arasında bir geçiş özelliği taşıyan Türk ailesi, özellikle akrabalık ilişkileri bakımından geleneksel normları korurken, yapısal olarak küçük aile formuna yakınlık göstermiştir (Aydın, 2000). İslamî değerler, töreler ve geleneklerin aile üzerindeki etkisi, aile yapısının karmaşık doğasını da gözler önüne sermektedir.

Nirun'a (1994) göre modernleşme süreciyle birlikte baba otoritesi zayıflarken, kadınların koruyuculuk rolü ve evdeki karar alma gücü artmıştır. Kadınların çalışma hayatına daha fazla katılması, onların aile içinde daha aktif ve söz sahibi bireyler olmalarını sağlamıştır. Günümüzde üniversite öğrencilerinin büyük bir kısmı kadınlardan oluşmakta; bu kadınlar mezuniyet sonrası iş sahibi olmayı hayati bir hedef olarak görmektedirler. Bu gelişmeler, kadınların toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında daha aktif roller üstlendiklerini ve geleneksel kalıplardan uzaklaşmakta olduklarını göstermektedir.

2.5 Cinsiyet Eşitliği ve Mevcut Durum

Toplumsal cinsiyetin öğrenilen ve yeniden üretilen bir olgu olması, toplumsal yapının sürekliliğini sağlayan “yeniden üretim” mekanizmalarını anlamada kritik bir rol oynamaktadır. Günlük yaşamda gerçekleştirilen sayısız eylem aracılığıyla cinsiyet rolleri sürekli olarak yeniden inşa edilir. Bu süreç, toplumsal cinsiyeti yalnızca bireysel bir özellik olarak değil, sosyal etkileşimlerle şekillenen ve kurumsallaşmış bir yapı olarak kavramamıza yardımcı olur (Giddens, 2004).

Toplumsal cinsiyetin toplumsal bir kurum olarak ele alınması, onu yalnızca bireylerin içsel tutumları üzerinden değil; aynı zamanda kültürel normlar, sosyal beklentiler ve kurumsal yapılar çerçevesinde değerlendirmeyi gerektirir. Çünkü toplumsal cinsiyet rolleri, sabit değil; zamana, mekâna ve toplumsal dönüşümlere bağlı olarak değişen yapılar olarak ortaya çıkar.

Geleneksel toplumlarda toplumsal cinsiyet rolleri daha belirgin ve katı biçimlerde tanımlanmışken, modern toplumlarda bu rollerin esnekleştiği, cinsiyet rollerinin yeniden müzakere edildiği ve hatta bazen reddedildiği görülmektedir. Cinsiyet temelli ayrımların giderek daha fazla sorgulandığı bir dönemde, bu rollerin yeniden üretilmesi süreci yalnızca bireylerin tercihleriyle değil, aynı zamanda medya, eğitim, hukuk ve iş dünyası gibi kurumsal aktörlerin etkisiyle şekillenmektedir.

Toplumsal cinsiyetin bu şekilde sürekli olarak yeniden üretildiği göz önünde bulundurulduğunda, değişimin yalnızca bireylerden değil, toplumun tüm yapısal unsurlarından beklenmesi gerektiği açıktır. Bu nedenle toplumsal cinsiyetin dönüşümü, aynı zamanda toplumsal kurumların ve değerlerin dönüşümünü de zorunlu olur (Giddens,2000).

2.6 Kadın Emeginin Görünmemesi Sorunu

Kadınların başarıya ilişkin algısı, erkeklerin algısından farklılık göstermektedir. Çoğu zaman kadınlar, elde ettikleri başarıları bireysel yeterliliklerinin bir sonucu olarak görmemekte; başarılarını kolektif bir çabanın ürünü şeklinde değerlendirmektedirler. Bu durum, kadınların empati yeteneklerinin daha güçlü olması ve karşısındaki bireyin duygularını dikkate alma eğilimlerinin yüksekliği ile açıklanabilir. Bem Sex Role Inventory çalışmasında elde edilen bulgular da bu anlayışı desteklemektedir. Bu envantere göre kadınlar; yumuşak başlı, sadık, neşeli, sevecen, utangaç, anlayışlı, içten, narin, çocukları seven, nazik gibi niteliklerle tanımlanır. Kadınlık kimliği, büyük oranda sosyal ilişkiler üzerinden tanımlanmakta ve bu tanımlarda “verici” bir nitelik baskın biçimde öne çıkmaktadır.

Bu eğilim, kadınların iş yaşamında daha çok destekleyici konumda bulunmaları, iyi takım oyuncularını olarak değerlendirilmeleriyle ilişkilendirilebilir. Ancak liderlik pozisyonlarına yönelen ve kendini göstermek isteyen kadınların hırslı olarak algılanması, bu kadınların toplumda olumsuz etiketlenmesine neden olabilmektedir. Dolayısıyla birçok kadın yönetici, üst düzey pozisyonlarda bulunmaktan çekinebilmekte ya da bu yöndeki girişimlerinde kararsızlık yaşayabilmektedir.

2.7 Kadınların İçinde Yer Aldıkları Üretim Şekilleri

Toplumsal dönüşümle birlikte, klasik aile yapısının küçülmeye başladığı gözlemlenmektedir. Tek ebeveynli haneler, yeniden evlenen bireylerin oluşturduğu aile yapıları ve evlilik dışı ilişkiler gibi alternatif aile biçimlerinin sayısında artış beklenmektedir. Bu durum, sadece aile biçimlerini değil, aynı zamanda aile kavramına yüklenen toplumsal anlamları da değiştirmektedir. Geleneksel kadınlık kalıplarına uymayan bireyler toplumda “kadınsı” bulunmayabilmekte, bu da toplumsal beklentilerle bireysel tercihler arasında çatışma doğurabilmektedir.

2.8 Doğurganlık Oranlarında Değişim

Kadınların kariyer hedefleri doğrultusunda yaşamlarını planlamaları, doğurganlık oranlarında düşüşe neden olmaktadır. Kadınların evlilik ve çocuk sahibi olma yaşını ertelemeleri, genel nüfus yapısını da doğrudan etkilemekte; genç nüfusun azalması, yaşlı nüfusun artması gibi demografik değişimlere yol açmaktadır.

Kadınların iş gücüne daha geniş kapsamda katılması, ekonomik büyümenin hızlanmasına katkı sağlamaktadır. Bu dönemde kadınların iş dünyasında daha fazla yer edinme fırsatları artmış olsa da, toplumda hâlâ yaygın olan anlayış; kadının önce ailesini, sonra kendini düşünmesi gerektiği yönündedir. Kadınlardan hâlen öncelikle eş ve çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmeleri beklenmektedir.

Geçmişte yalnızca ev işleriyle sorumlu tutulan kadınlar, bugün hem ev içi hem de iş hayatında aktif rol alarak “çifte mesai” yapmak zorunda kalmaktadır. Bu durum, “süper kadın” miti çerçevesinde kadına aşırı yük bindirmekte ve bireysel mutluluğun önünde bir engel oluşturmaktadır. Kadınların üzerindeki bu baskı, evliliklerinde ve ilişkilerinde tatminsizlik ve mutsuzluk yaratabilmektedir. Boşanma oranlarındaki artışın da bu durumla bağlantılı olduğu ileri sürülmekte; modern kadınlar ise bu bağlamda sıklıkla eleştiri oklarının hedefi olmaktadır. Ancak asıl sorun, dönüşen yaşam koşullarına rağmen, değişmeyen toplumsal normların hâlen geçerliliğini korumasıdır.

Toplumsal cinsiyet rolleri yalnızca kadınlar üzerinde baskı yaratmakla kalmaz, aynı zamanda erkeklerin de duygularını bastırmasına ve kimliklerini sınırlı biçimde ifade etmesine yol açar. Örneğin, iç dünyasındaki çatışmaları dile getirmek isteyen ya da duygularını paylaşma ihtiyacı duyan bir erkek, “erkek ağlamaz” anlayışı nedeniyle duygusal ifadesini bastırmak durumunda kalabilmektedir (Korkmaz, 2014).

2.9 Ev İşleri ve Bakım Sorumluluklarının Yeniden Dağılımı

Kadınların iş hayatına daha aktif şekilde dahil olmaları, yalnızca ekonomik değil, toplumsal rollerde de dönüşüme yol açmıştır. Bu değişimle birlikte erkekler de ev işleri ve çocuk bakımında daha etkin roller üstlenmeye başlamıştır. Artık bakım sorumluluğu sadece kadınlara ait değildir. Her ne kadar kadınlar çocuk bakımında daha ayrıntılı ve hassas davranma eğiliminde olsalar da, babaların da bu alanda daha görünür hale gelmesi çocuk yetiştirme biçimlerinde farklılıklar doğurmaktadır.

Bu durum yaşlı bakımını da etkilemektedir. Geçmişte kadınların sorumluluğunda olan yaşlı bireylerin bakımı, artık daha çok profesyonel kurumlara devredilmektedir. Çünkü çalışan kadınların artmasıyla birlikte, geleneksel bakım rollerinin ev içinde sürdürülmesi mümkün olmamaktadır. Bu da kadınların uzun yıllar boyunca ne denli ağır bir sosyal yük taşıdığını gözler önüne sermektedir. Yaşanan bu değişim, erkek rollerini de dönüştürmekte; erkeklik algısı da sosyal, fiziksel ve duygusal yönleriyle yeniden şekillenmektedir.

2.10 Cinsiyet Rollerini ve Ev İçi Sorumluluklarının Yeniden Tanımlanması

Gelecekte daha fazla erkeğin ev içinde aktif rol aldığı, daha fazla kadının da iş gücünde yer aldığı bir toplumsal düzenin oluşması beklenmektedir. Bu süreçte toplumsal cinsiyet kalıplarının etkisini yitirmesi ve rollerin bireylerin tercihleri doğrultusunda yeniden tanımlanması söz konusudur. Artık bireyler, toplumsal değerleri kolektif yapılar yerine, kişisel tercihler temelinde değerlendirmeye başlamaktadır. Bu durum, daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir toplum yapısının oluşmasını destekleyecektir.

Küreselleşme, kurumsal dönüşümler, artan bireysel hareketlilik ve geleneksel yapıların zayıflaması gibi etkenler, toplumsal cinsiyet rollerinde önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Kadın ve erkek rolleri artık daha esnek, geçirgen ve karşılıklı olarak paylaşılır hâle gelmiştir. Geniş ailenin çekirdek aileye dönüşmesi, bu süreçte hem sebep hem de sonuç olarak değerlendirilebilir. Demografik değişimler doğrultusunda yaşanan bir nüfus yapısının oluşması da öngörülmektedir.

Kadınlar artık geleneksel olarak erkeklere atfedilen rolleri; erkekler ise kadınlara ait olduğu varsayılan nitelikleri üstlenmeye başlamışlardır. Bu dönüşümün ana itici gücü, kadınların iş yaşamındaki artan temsiliyeti olmuştur. Kadınlar uzun süre, ev işlerinden sosyal ilişkilere kadar geniş bir sorumluluk yelpazesini üstlenmişlerdir. Ancak artık bu yük paylaşılmakta; bakım sorumluluğu yalnızca kadının görevi olarak görülmemektedir. Kadının ev dışında çalışmaya başlaması, yaşlı bakımında dahi kurumların devreye girmesini zorunlu kılmıştır.

Bu dönüşüm, sadece kadın kimliğini değil, erkekliğe dair kalıpları da sorgulamaya açmaktadır. Günümüzde erkeklik, yalnızca fiziksel güç ya da otoriteyle değil; esneklik, duygusal farkındalık ve ortak yaşam becerileriyle de tanımlanmaya başlanmıştır.

Bazı iş yerleri kadın çalışanları tercih etmekte, çünkü kadınların daha uzun süre aynı pozisyonda kalacakları düşünülmektedir. Kadınların tarihsel yükselişi, erkeklerin güç kaybına işaret eder. Yeni neslin hangi erkeklik modellerini benimseyeceği günümüzün en önemli tartışma konusudur. Yeni dünya şartlarında erkek kimliği çoklu rolleri bir arada yürütmek zorunda kalmakta, yorgun ve yılgın bir durumla karşı karşıyadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve erkeğin eşit haklara ve koşullara sahip olması anlamına gelir; ancak pratikte bu hedefe ulaşılabilmemiş değildir. Literatürde toplumsal cinsiyet eşitliğinin yasalarda kadın ve erkeğe eşit davranılması olarak tanımlanmasına karşın, aile ve toplum içinde kaynaklara erişimde hâlâ büyük eşitsizlikler mevcuttur (Demirel, 2007). Dünya nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan kadınlar, küresel gelirlerin sadece onda birine ve dünya mal varlığının ise yalnızca %1'ine sahiptir (Dökmen, 1996; Hüksam, 2003). Cinsiyet eşitliği konusunda önemli bir yol kat edilmemiştir. Ülkemizde bile erkekler, aynı pozisyondaki kadınlardan daha yüksek ücret almaktadır. Erkekler gece geç saatlerde dışarıda rahatça dolaşabilirken, kadınlar için bu mümkün değildir.

Ayrıca çalışan kadınlardan hem iş hayatında tam performans hem de ev işlerinde yüksek beklenti vardır. Ev kadını olan kadınların emeği ise görünmez ve maddi değeri olmayan bir emek türüdür. Maddi bağımsızlığı olmayan kadınlar eril tahakküm altında yaşamaya mahkûm kalmakta; ekonomik özgürlük hayatını sürdürebilmenin temel şartı haline gelmektedir. Ekonomik gücü olmayanlar toplumda saygı görmemekte, tahakküm altında yaşamak zorunluluğu ağır kısıtlamalar getirmektedir. Eşinden ayrılan ev kadını kadınlar, maddi yetersizlik nedeniyle nafaka gibi desteklerle yaşamlarını sürdürmek zorunda kalabilmektedir. Çocuk bakımı ve ev işleri için yıllarca harcanan emek ise toplumsal olarak karşılık bulmamaktadır. Cinsiyet rollerinin esnemesi toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik önemli bir adım olup, ayrımcılığı azaltabilir ve bireysel özgürlükleri artırabilir. Kadınların görünmeyen emeği, toplumsal cinsiyet ilişkileri ve cinsiyete dayalı iş bölümünün bir sonucu olarak patriarkal yapının temel direklerinden biridir. Bu emek, kadının doğal görevi olarak kabul edilip emek yerine davranış biçimi olarak görülür. Ayrıca ev içindeki çalışma düzeni emeğin miktarını gizleyerek görünmez kılar. Kadınlar ücretli işlerde çalışsalar bile ev içi işlerdeki sorumlulukları karşılıksızdır. Bu durum erkeklerin güçlenmesini sağlarken kadınları düşük ücretli ve değersiz işlere mahkûm eder (Demirel, 2007; Dökmen, 1996).

Kadınların karşılıksız emeği, cinsiyete dayalı iş bölümünün tarihsel kökenleri ve toplumsal üretim yapısı içinde anlamlandırılır. İlk toplumlarda cinsiyetler arası iş bölümü nispeten eşitlikçi iken, özel mülkiyetin ve devletin ortaya çıkmasıyla birlikte kadınların durumu kötüleşmiştir. Kadınlar genellikle ev ve bakım işleriyle, erkekler ise riskli ve uzun süreli dış işleriyle meşgul olmuştur. Ancak kadınların yaptığı işler birçok ilkel toplumda saygınlık kazanmıştır. Kadınların ticaretle ve avcılıkla uğraştığı toplumlar da mevcuttur. Günümüzde kadınlar yiyecek ve yakıt toplama, dokuma gibi görevleri üstlenirken erkekler sürü gütmeye, maden işleri gibi alanlarda çalışmaktadır (Hüksam, 2003). Tüm toplumlarda, sosyalist toplumlar da dâhil olmak üzere, çocuk yetiştirme ve ev hizmetleri kadınların karşılıksız emeğine dayanır. Patriarkal sömürü, kadınların ortak ve özgül ezilmişliğini yaratır; ev içi hizmetlerin yükü yalnızca kadınlara yüklenir. Kadınların üretim araçları üzerindeki mülkiyet hakları 1968'e kadar engellenmiş, iş gücü piyasasındaki cinsiyete dayalı iş bölümü patriarkal yapının devamını sağlamıştır.

Kadınlar ücretli çalışsalar bile ev işleri sorumluluğu onlara ait kalmakta; bu durum kadınların iş hayatına katılımını engelleyen önemli bir faktör olmaktadır. İşlerin durgun olduğu dönemlerde ilk işten çıkarılanlar kadınlardır ve doğurganlık kadınların çalışma hayatındaki sürekliliğini kesintiye uğratmaktadır. Kadınlar toplumsal baskılarla evlilik ve annelik rollerine yönlendirilirken, erkekler ev işleri yapmaktan ve iş gücünde avantajlı konumda olmaktan güç kazanmışlardır. Dalla Costa, ev işlerinin ücretlendirilmesini savunur. Ücret talebi, bu emeğin toplumsal önemini görünür kılar ve ev işlerinin kolektif örgütlenmesine zemin hazırlar. Bu, toplumsal cinsiyet eşitliğine doğru atılmış zorunlu ve kapsamlı bir adımdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1 Görüşmecilerin Cinsiyet Rollerini Değişimi Hakkındaki Kişisel Görüş ve Değerlendirmeleri

Bu bölümde, toplumsal cinsiyet rolleri ile çalışma yaşamı arasındaki etkileşimin bireylerin gündelik yaşam deneyimleri üzerinden nasıl tezahür ettiğine dair bulgular sunulmaktadır. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen nitel görüşmeler, toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşümünü çok boyutlu biçimde ele alma imkânı sağlamıştır. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri, mesleki pozisyonları ve toplumsal rollere dair algıları, bu dönüşümün farklı yönlerini ve çelişkili boyutlarını görünür kılmıştır.

Veri analizleri sonucunda, cinsiyet rollerindeki değişime ilişkin algı ve deneyimler dört temel tema altında incelenmiştir: (1) Çalışan kadınların çifte mesaisi ve ev içi emek yükü, (2) Erkek rollerinde dönüşüm ve direniş, (3) Geleneksel cinsiyet normlarının yeniden üretimi ve (4) Toplumsal rollerin yeniden tanımlanmasına dair beklentiler. Bu temalar, hem kadın hem de erkek katılımcıların toplumsal cinsiyet algılarını nasıl kurduklarını, hangi kültürel normları sürdürdüklerini ve değişime dair nasıl bir pozisyon aldıklarını yansıtmaktadır.

Yapılan görüşmeler sadece bireysel görüşleri değil, aynı zamanda toplumsal yapıdaki değişim dinamiklerine dair ipuçları da sunmaktadır. Bu bağlamda, her bir vaka çalışması, katılımcıların kendi yaşam pratikleri ve düşünsel çerçeveleri içerisinde toplumsal cinsiyetle kurdukları ilişkileri analiz etmek amacıyla yapılandırılmıştır. Aşağıda, bu görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda geliştirilen vaka temsilleri sunulmaktadır.

VAKA 1: Pınar, yaş 39, Özel Kalem Müdürü

"Çalışmayı ve üretmeyi, kendimi geliştirmeyi, ilerlemeyi çok seviyorum. Fakat hayatımızı yaşayış tarzımızda çok büyük bir eşitsizlik yaşadığımızı düşünüyorum. Erkeklerle aynı saat dışarıda çalışmamıza rağmen, eve geldiğimizde tüm ev işleri ve çocuğun sorumlulukları bizim üstümüzde oluyor. Çalışan bir kadın akşam yatağa girene kadar hiç oturamıyor. Ama erkekler işten gelir gelmez üçlü kanepeye kıvrılıp dinlenme lüksleri oluyor. Kadınlar çalışma hayatında etkin oldukça inanıyorum ki bu düzen değişecek, çünkü bizler saçları uzun herköller olduk. Ama her işi de yapmak istemiyoruz. Her sorunu biz çözmek istemiyoruz. Bir de erkeklerin hemen yorulduğunu gözlemliyorum. Yani eski nesil erkeklere baktığımda çok daha güçlü olduklarını biliyorum. Bir de yeni nesil erkek ve kadın genlerinin ve fikirlerinin eskisi ile aynı olduğunu düşünmüyorum. Kadınların çalışmaya başlaması ile birlikte, aslında erkekler de bunu bekliyormuş gibi, kadınların ekonomik yüke ortak olmalarını bekliyorlar. Kadınlar da erkeklerin ev işlerine ortak olmalarını beklediklerini ifade ediyorlar fakat erkekler bazı şeylere ellerinin yatkın olmadığını, ev işlerine bizim daha yatkın olduğumuzu ifade ederek işten kaçmaya çalışıyorlar. Ama biz doğamız buna uygun değil, çalışmam demiyoruz. Bazı çalışan kadınlar, hatta maaşlarını bile erkeklere vermek zorunda hissediyorlar. Bu kadınlar üzerindeki tahakküm kadın çalışsa da devam ediyor.

Bazı çalışmayan kadınlar ise, erkeğin kazandığı parayı harcamak konusunda hiç tereddüt etmiyor. Erkeğin getirdiği para ile kendi lüks eşyalarını alan, bakımına harcayan kadınlar da çok fazladır. Ben bu dengenin ikili arasındaki dengeye bağlı olduğunu düşünüyorum, tabii kültürel kodlarımız da çok etkili fakat bazı çiftler kendi ritimlerini kendileri yaratıyorlar.

Kadınlar çalışma hayatında kendilerini koruyabilmek adına, çelikten bir zırh giymişçesine, tüm kadınsı hallerini örterek, tıpkı bir erkek gibi ekmek parası kazanmaya çalışmaktadır. Sabah 06:30-07:00 gibi evden çıkan akşam 19:00-19:30 gibi evine varan kadından evine varınca yemek, aş, güler yüz, temizlik, bakım beklenmektedir. Fakat ne kadar çok kadın çalışma hayatına girerse bu düzeni ancak öyle yıkabiliriz. O zaman sesimiz daha etkili olacaktır. Diyeceklerimi toparlayacak olursam, doğa bir denge içerisinde işler.

Çalışan kadının da çalışma saatleri esnerse kadın daha mutlu çalışır. Hem çalışma hayatından mahrum kalmamış olur hem para kazanır hem çocuğunu emanet edebilecek uygun fiyatlı bir kreş bulabilir. Toplumdaki cinsiyet roller de dahil, her şey bir dengede ahenkte işler. Ben kişilerin doğasına uygun olmayan işlerin yüklenmemesi gerektiğini düşünüyorum. Örneğin bir kadına dışarıda çalışma işinin şart koşulmasını mantıklı bulmuyorum. Bir kadına hem çocuk doğur hem erkek gibi çalış ve para getir dediğinizde doğal olan dengeyi sarsmış oluyorsunuz. Çocuk yetiştirmek zaten başlı başına bir iştir. İkinci tam zamanlı işi kadına yüklemek kadını çileden çıkarabilir, kadın bu yükler altında kadınlığını hatırlamaya çalışamaz, evlilikteki kadın-erkek ilişki dengeleri bozulabilir. Kadın duygusaldır, erkek de gücü sever. Erkek kendini güçlü hissetmeyi, otoriteyi sever. Ben şunu savunuyorum: Bir evlilikte çocuk varsa yeni doğmuşsa o çocuğa anne bakmalıdır. Bu süreç içerisinde annenin tüm ekonomik ve manevi kaygıları yok edilmelidir. Gerekirse anne, eşi tarafından sigorta ettirilmelidir, etrafında çocuğa destek olacak büyükanne gibi büyükleri destek için bulundurmalıdır. Çocuk anaokulu çağı gelene kadar annesi ile kalmalı, anaokulu çağı geldiğinde ise anne, eğer isterse yarım zamanlı olarak çalışmalıdır. Evin erkeğinin maddi şartları sağlamak için ne gerekiyorsa yapması elzemdir. Kadının düşüneceği şey eşi yanında iken para kazanmak değil, aile içi huzuru ve yeterli rahat ortamı hazırlamak olmalıdır, tıpkı geçmişteki gibi. Çalışma hayatına giren kadın hem evde hem iş yerinde çalışarak 2 kat mesai yapmaktadır. Bu da kadının gergin ve sürekli yorgun olmasına sebep olur. Çalışma hayatına katılmak kadınlar için şüphesiz çok güzel bir adımdır fakat çalışma koşullarının kadınlar için de düzenlenmediği sürece, kadın çalışırken çok yorulacaktır."

Pınar ile yapılan bu görüşmenin bulguları bize toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar üzerindeki çok katmanlı yükünü gözler önüne sermektedir. Görüşmede sıklıkla karşılaşılan bu “çifte yük” durumu, Arlie Hochschild’in “İkinci Vardiya” kavramı ile örtüşmektedir. Pınar, hem profesyonel yaşamda tam zamanlı çalışmakta hem de ev içi bakım ve temizlik işlerini üstlenmektedir. Bu yapı, toplumsal cinsiyet temelli iş bölümünün hâlâ güçlü biçimde sürdüğünün bir göstergesidir.

Ayrıca, Pınar’ın erkeklerin ev işlerinde “yetersiz” ya da “uygun değil” olduğu yönündeki ifadeleri, toplumsal cinsiyet rollerinin doğallaştırılması sürecine dair önemli ipuçları barındırır. Kadının çalışmaya başlamasıyla birlikte ev içi işlerin hâlâ kadında kalması, toplumsal beklentilerin dönüşmediğini göstermektedir. Kadınların “güçlü olma zorunluluğu” vurgusu, neoliberal söylemin “süper kadın” idealine benzemektedir ve bu durum kadınlarda tükenmişlik, stres ve kimlik çatışmasına yol açabilmektedir.

3.2 Toplumsal Normların Dönüşümü ve Evlilik Kurumunun Geleceği

VAKA: Melih, yaş 39, Satış Uzmanı

"Bence daha iyi olacak, erkek ve kadın yeni bir hayat inşa etmek zorunda kalacak. Ahlak ve değerler, gelenekler yeniden kurulacak. Evlilik kurumu zarar görecektir ama yıkılmaz sanmıyorum, ama evlilik kurumu şekil değiştirir, sorumluluklar yeniden gözden geçirilebilir. Evlilikle ilgili danışmanlık verilebilir. Robotlar her işi devralacak, ilişki süreleri kısıllacaktır."

Melih’in bu yukarıdaki ifadeleri, toplumsal değerlerin ve kurumların dönüşümüne dair erkek perspektifinden bir öngörü sunmaktadır. Teknolojik gelişmelerin toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir ve evlilik kurumunun yeniden tanımlanacağını ve bireysel sorumlulukların tekrar ele alınacağını öne sürmektedir.

Bu ifade, Anthony Giddens’in "Aşkın Dönüşümü" ve “demokratik aile” kavramlarıyla da paralellik göstermektedir. Robotik teknolojiler ve dijitalleşme gibi yeni eğilimlerin, yalnızca ekonomik değil, duygusal emek biçimlerini de etkilemesi kaçınılmazdır. Melih’in bu öngörüsü olan dönüşüme dair ‘kaçınılmazlık’ vurgusu, geleneksel normların yeniden üretilemeyeceği yönündeki sosyolojik kabulle de örtüşmektedir.

3.3 Geleneksel Aile Yapısının Savunusu ve Toplumsal Cinsiyetin Normatif Yeniden Üretimi

VAKA 3: Anna, Rus asıllı Türk, 30 yaş, Ev Hanımı

"Kadınların kesinlikle kazandığı parayı kendilerinin harcaması gerekir. Kadın ev işleri ile ilgilenmelidir. Evin masrafları ise erkeğe aittir. Geçmişten bu zamana kadar bunun böyle süregeldiğini, kadının evin geçimine ortak olduğu zaman dengelerin bozulduğunu, evin reisi kavramının erkekten alınmaması gerektiğini düşünüyor."

Anna'nın görüşleri, geleneksel aile modelinin ve toplumsal cinsiyet rollerinin savunusunu içermektedir. Kadının ev işleriyle, erkeğin ise ekonomik sorumlulukla özdeşleştirilmesi; Parsons'un işlevselci kuramında tanımladığı "tamamlayıcı roller" yaklaşımını yansıtmaktadır. Bu görüş, patriyarkanın ve cinsiyete dayalı iş bölümünün devamlılığını destekleyen kültürel kodların birey üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır.

Kadının ev dışında ekonomik faaliyette bulunmasının aile içi dengeyi bozacağı yönündeki ifadeler, geleneksel ataerkil normların içselleştirilmiş olduğunu göstermektedir. Bu içselleştirme, toplumsal cinsiyetin yalnızca kurumsal yapılar değil, bireyler aracılığıyla da yeniden üretildiğini göstermektedir.

VAKA 4 : Şahan, yaş 60, Finansçı

"Bir ailede mutlaka erkek çalışmalıdır. Kadın ise isterse çalışmalıdır. Erkek kadını gelir kapısı olarak görmeyecek. Çocuk konusuna gelince, çocuk olmadan kadın ve erkek iyi bir plan yapmalıdır. Doğum ve doğum sonrası süreç daha çok kadını etkilediği için kadını koruyacak önlemler alınmalıdır."

Şahan'ın ifadeleri geleneksel "koruyucu erkek" modelini sürdürmektedir. Erkeklik ile ekonomik sorumluluğun özdeşleştirilmesi, hegemonik erkeklik modelinin temel bir özelliğidir. Şahan, kadının çalışmasının isteğe bağlı ancak erkeğin çalışmasının zorunlu olduğu varsayımıyla toplumsal rol dağılımının sınırlarını çizmektedir.

Doğum sonrası süreçte kadına yönelik koruyucu önlemlerin alınması gerektiği yönündeki ifadesi, kadın bedeni üzerindeki kararların erkekler veya kurumlar eliyle verilmesini normalleştiren paternalist bir yaklaşımı çağrıştırmaktadır.

VAKA 5: Tamer, yaş 60, Muhasebeci

"Kadın çok iyi eğitim almalı. Kadın kendine yatırım yapmalı, sadece diploma değil, kişisel gelişimine de çok önem vermeli. Çok iyi eğitim almış bir kadın çoğu yerde iş bulur. Büyük işletmelerde çalışmalı, çalıştığı şirkette kreş ve servis imkanlarının olup olmadığını bilmeli. Bir süre için çalışamayacak kadın ise mutlaka primini dışarıdan ödetmelidir."

Tamer'in yaklaşımı, kadının toplumsal alanda güçlenmesinin bireysel eğitim ve yatırım ile mümkün olduğu düşüncesini taşımaktadır. Kadının nitelikli eğitim alması, kurumsal destek sistemlerinden (kreş, servis vb.) haberdar olması gerektiği yönündeki vurgular, neoliberal bireycilik anlayışında yansıtılmaktadır. Ancak bu yaklaşım, kadınların toplumsal eşitsizlikle başa çıkmasında bireysel sorumluluğu öne çıkarırken, yapısal eşitsizlikleri geri plana atma riskini taşımaktadır. Feminist yapısalcı yaklaşımlar, kadının eşitliğe erişiminin sadece bireysel çabalar ve stratejilerle değil, aynı zamanda kurumsal ve yapısal değişimlerle mümkün olacağını savunmaktadır.

VAKA 6: Bora, yaş 45, İş Geliştirme Müdürü

"Aileden ne gördüysek onu yapıyoruz. Kadın iş hayatına girdikçe, mikrodalga, airfry gibi kolay yemek yapma, dışarıdan yemek siparişi verme gibi pratiklerin artacağını ifade etti."

Bora'nın görüşü, kadının iş gücüne katılımının ev içi yaşamda teknoloji aracılığıyla dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Bu teknolojik gelişimin artışı, kadının geleneksel bakım ve yemek yapma yükünü bir ölçüde hafifleten pratik çözümler olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, ev içi emekte "mekanizasyona" dayalı bir dönüşümün başladığını ve toplumsal cinsiyet rollerinin teknolojiyle birlikte yeniden yapılandığını göstermektedir. Ancak burada ev işlerinin hâlâ kadının sorumluluğu olarak görülmesi, toplumsal cinsiyetin teknolojik gelişmelere rağmen normatif olarak değişmediğine işaret etmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: SONUÇ ve ÖNERİLER

4.1 Sonuç

Bu çalışma, **toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimin** toplum yapısı üzerindeki etkilerini ve dönüşümün dinamiklerini incelemeyi amaçlamıştır. Ortaya çıkan bulgular, cinsiyet rollerindeki değişimin toplum yapısını derinden etkileyen ve alışılması kolay olmayan dinamik bir süreç olduğunu göstermektedir. Zamanla **ataerkil toplum yapısının** yerini daha eşitlikçi bir yapıya bırakması beklenmektedir. Bu dönüşüm, geleneksel bağlantıları zayıflatırken, yeni toplumsal ilişkileri ve normları beraberinde getirecektir.

Kadınların iş hayatına aktif katılımı, bu değişimin en önemli itici güçlerinden biridir. Kadınların çalışma yaşamına entegrasyonu, yeni iş kolları yaratmakta ve ekonomiyi canlandırmaktadır. Özellikle giyim, kozmetik, güzellik sektörleri gibi alanlarda kadınların artan ilgisi ve tüketim alışkanlıkları bu sektörlerin gelişimini desteklemektedir. Ayrıca, çalışan kadın sayısındaki artışla birlikte kreş, bakıcı ve özel öğretmen gibi çocuk bakım hizmetlerine olan talep de yükselmektedir. Kadınların iş seyahatleri aracılığıyla uluslararası deneyimler kazanması, bilgi ve görgülerinin artması, bu bilgiyi çevrelerine aktararak toplumun genel gelişimine katkı sağlaması beklenmektedir. "Kadınlar durmaz, kadınlar susmaz, kadınlar deneyimlemeyi, gezmeyi sever" gibi ifadeler, kadınların bu dinamik rolünü vurgulamaktadır.

Zamanla daha eşitlikçi bir toplum yaratılacağı kesindir. Bu eşitlik, iş yüklerinin paylaşılması anlayışını da beraberinde getirecektir, zira tüm yükü tek bir tarafın üstlenmesi sürdürülebilir değildir. Kadınlar, emeklerinin maddi karşılığını alabildikleri için iş hayatını daha fazla tercih etmeye başlamışlardır. Ev içi emeğin "görünmeyen" ve "karşılıksız" olması, kadınları ekonomik bağımsızlık arayışına itmiştir. Daha önce eril tahakküm altında ekonomik gündelik hayatını yöneten kadınlar, artık paralarını nereye harcayacaklarına kendileri karar vermek istemektedirler. Bu durum, ataerkil yapının dönüşümünün net bir göstergesidir. Genç nesillerin, özellikle kız çocuklarının, kariyer konularına daha fazla odaklanıp evlilik ve aile konularına daha az ilgi göstermesi, bu değişimin toplumsal düzeydeki yansımalarından biridir.

Günlük yaşamda, iş hayatında, fiziksel ve ruhsal hastalıkların ortaya çıkmasında, bu hastalıklarla baş etme mekanizmalarında ve daha pek çok alanda, dikkatli bakıldığında geleneksel cinsiyet rollerinin yarattığı olumsuz etkilerin izlerini görmek mümkündür. Bu nedenle, cinsiyet rollerinin olumsuz etkilerinden ve yarattığı yükten kurtulmak için bu rolleri sorgulamalı ve değişim için çaba göstermeliyiz.

Değişim, kadın ve erkeklerin tamamen aynı olması veya tüm gücü erkeklerden alıp kadınlara vermek demek değildir. Değişim kaos yaratmak ya da erkekler ve kadınlar arasında düşmanca ilişkiler oluşturmak zorunda da değildir. Değişim, herkesin daha mutlu olduğu, eğilimleri, istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda davranabildiği, seçimler yapabildiği, toplumsal hayattaki rollerini sorgulayabildiği, değiştirebildiği uygun bir ortam yaratabilmek için gereklidir. Herkes her iş için aynı yeteneğe sahip olmayabilir, bu doğal bir durumdur. Cinsiyet rollerine uygun davranma yükünü kişilerin üzerinden almak, kalıp yargıların olumsuz sonuçlarından kurtulmak, herkesin kendi biricikliğini özgürce gösterebilmesini sağlamak ve diğer cinsiyete özgü kabul edilen özellikleri rahatça içselleştirip, geliştirebilmek için gereklidir. Değişim, kadınların başarılı olmaktan, erkeklerin ağlamaktan korkmaması için gereklidir. Yani, yukarıda sözü edilen sebeplerin özeti ve özü olarak, değişim, **kadın-erkek herkesin mutluluğu ve özgürlüğü içindir.**

4.2 Öneriler

Bu çalışmanın bulguları ve ilgili literatür ışığında, toplumsal cinsiyet rollerinin daha eşitlikçi ve kapsayıcı bir yönde evrilmesi için aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- **Toplumsal Farkındalık ve Eğitim:** Toplumsal cinsiyet ile ilgili sempozyum ve paneller düzenlenmeli, konu gençler başta olmak üzere toplumun tüm kesimleriyle tartışılarak yeni roller hakkında bilgilendirme yapılmalıdır. Değişen dünya hakkında topluma sistematik bilgi verilmeli, bilhassa kadın emeği görünür kılınmalıdır.
- **Kadınların Sorunlarının Adlandırılması ve Çözüm Odaklı Yaklaşımlar:** Kadınların hayatlarındaki adı konmamış sorunların adı konmalı ve bu sorunlara yönelik somut çözüm mekanizmaları geliştirilmelidir. Çalışma yaşamında yer alan kadınlar için daha esnek ve destekleyici çalışma koşulları oluşturularak "ferahlatıcı adımlar" atılmalıdır.

- **Kadınların Nitelikli İşgücüne Katılımının Teşviki:** Kız çocuklarının eğitimine yatırım yapılmalı ve kadınların nitelikli işgücü piyasasına girmesi teşvik edilmelidir. Kadın işçilerin sigortalı çalışması zorunlu hale getirilmeli ve kadınların çalıştıkları işlerin "ikinci sınıf" olarak görülmesi anlayışı tamamen ortadan kaldırılmalıdır.
- **Ev İçi Emeğin Tanınması ve Ücretlendirilmesi:** "El işi, ince işler" gibi geleneksel olarak "kadın işi" olarak görülen ve doğallaştırılan işlerin değeri kabul edilmeli. Ev işlerinde çalışan kadınların emeği ödenmeli ve ücretli hale getirilmesi yönünde tartışmalar ve politikalar geliştirilmelidir.
- **Cinsiyet Eşitliğinin Hukuki ve Kurumsal Güvence Altına Alınması:** Hükümetler, şirket yönetim kurallarına cinsiyet eşitliği zorunluluğu getirmeli ve "eşit işe eşit ücret" prensibinin uygulanması sağlanmalıdır. Cinsiyet ayrımcılığına karşı dikkatli olunmalı; kadınlar, adil iş yerlerini tercih edebilmek için kendilerini iyi donatmalı ve eğitim almalıdırlar.
- **Esnek Çalışma Modellerinin Yaygınlaştırılması:** Esnek pozisyonların sayısı arttırılmalı ve bu pozisyonların daha verimli hale getirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.
- **Pozitif Yönde Değişimin Desteklenmesi:** Toplumsal cinsiyet rollerinin değişiminin pozitif yöndeki etkilerini çoğaltmak için bireysel ve toplumsal düzeyde sürekli çaba gösterilmelidir.

KAYNAKÇA

Aydemir, M. A. (2007). Üniversitede okuyan kız öğrencilerin cinsiyet rolü tutumları bağlamında aile ve evlilik kurumlarına bakışları.

Amy, M. (2003). *Gender and society*. Blackstone.

Avşar, S. (2017). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında tarihsel rollerini yitiren erkekliğin çöküşü: Küllerinden “yeni erkek’liğin” doğuşu. *Kadem Araştırma Dergisi*, 3(2), 224-241.

Durkheim, É. (2016). *Ahlak ve toplum*. Pinhan Yayıncılık. (Not: Bu eserin farklı yıllarda farklı yayınevleri tarafından basımları mevcuttur, en yaygın Türkçe çevirilerden biri olan Pinhan Yayıncılık baskısının yılı belirtilmiştir.)

Geleken, D. G. (2001). Çalışma yaşamında kadın olmak. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 2(5), 27-30.

Giddens, A., & Sutton, P. W. (2020). *Sosyolojide temel kavramlar* (4. baskı). Phoenix Yayınevi.

Goldin, C. (2024). *Kariyer ve aile*. Doğan Kitap. (Not: Bu kitabın Türkçe çevirisi 2024 Kasım ayında yayınlanacaktır.)

Huxley, A. (1932). *Cesur yeni dünya*. (Not: Eserin orijinal yayın yılı 1932'dir. Türkçe çevirileri farklı yıllarda yayımlanmıştır.)

Korkmaz, L. (2014). Toplumsal cinsiyet rolleri neden değişmeli? *Yayınlanmamış makale*.

Savran, A. G., & Demiryontan, T. N. (2020). *Kadının görünmeyen emeği*.

Toduk, Y. A. (2004). *Türkiye'nin gerçek liderlik haritası*. Melisa Matbaacılık. (Not: Bu eserin farklı yıllarda farklı basımları bulunmaktadır, 2004 yılı baskısı yaygın olarak belirtilmiştir.)

Vefikuluçay Yılmaz, D. (2009). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri. *Yayınlanmamış makale*.

Yıldırım, E., & Canatan, K. (2009). *Aile sosyolojisi*. Açılım Kitap. (Not: Bu eserin de farklı yıllarda basımları mevcuttur, 2009 yılı baskısı belirtilmiştir.)

ÖZET

Bu çalışma, cinsiyet rollerinin zamanla nasıl değiştiğini, cinsiyet rollerinin değişimini nelerin etkilediğini kapsamlı bir şekilde analiz etmiştir. Çalışmada cinsiyet rollerinin değişmesi ile ortaya çıkan ve çıkacak olan sonuçlar öngörülüp değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ortaya çıkacak olan sonuçların topluma etkilerinin nasıl olacağı konusu detaylı analiz edilmiştir. Toplumumuzdaki etkilerin en çok hangi alanlara etki edeceği araştırılmıştır. Toplumsal cinsiyet normları tartışılıp bu normların aşılabileceği üzerine düşünülmüştür. Tahminleri ve öngörülerini güçlendirmek adına farklı yaşlardan özellikle çalışan kişilere açık uçlu sorular sorularak yorumlar genişletilmek istenmiştir. Kişilerden alınan yorumlar olduğu gibi yazıya aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Rollerini, Kadın Rollerindeki Değişim, Erkek Rollerindeki Değişim.

ABSTRACT

This study has comprehensively analyzed how gender roles have changed over time and what affects the change in gender roles. In the study, the results that have emerged and will emerge with the change in gender roles have been tried to be predicted and evaluated. The issue of how the results that will emerge will affect the society has been analyzed in detail. It has been investigated which areas the effects in our society will affect the most. Gender norms have been discussed and it has been thought whether these norms can be overcome or not. In order to strengthen the predictions and forecasts, it has been aimed to expand the comments by asking open-ended questions to people of different ages, especially working people. The comments received from the people have been put into writing as they are.